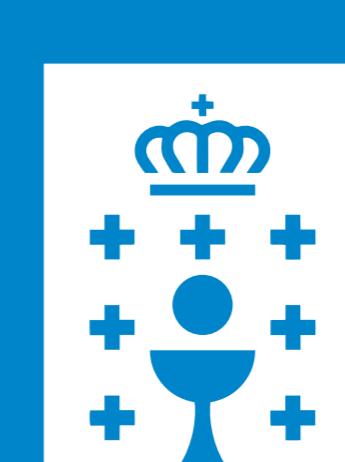

Letras Galegas 2021

XELA ARIAS

Asinamos ser libres

XUNTA
DE GALICIA

Xacobeo 21·22

OS ESPAZOS VITAIS DE XELA ARIAS

Xela Arias Castaño naceu no lugar de Ortoá, en Sarria, un 4 de marzo de 1962. Os seus pais, Amparo e Valentín eran veciños do concello e instaláranse na Granxa de Barreiros, un proxecto pedagóxico creado por Antonio Fernández López que tiña como obxectivo incorporar a natureza e a cultura rural galega ao ensino. Valentín Arias, que deixou un importante legado como ensaísta e tradutor, exercía de mestre naquela escola pionera, e Xela, xunto cos irmáns que a seguían con escasa diferenza de idade, Xoán Carlos e Marcos, pasou uns primeiros anos felices na vivenda a carón da escola, rodeada dun ambiente agrario e non moi lonxe das casas dos avós, como recorda a súa nai Amparo:

“*Eu traballaba facendo a comida para os nenos do colexio, pero a prioridade era a nena, dediqueime a ela as vinte e catro horas do día. Como estábamos nunha escola agrícola, había unha horta, un xardín e tamén un campo de fútbol, había espazo abondo. Ela era aínda moi pequena e non estaba escolarizada, pero os nenos da escola adorábana, xogaban con ela á hora do recreo. Era moi vivaz! Polas tardes, case a diario, íamos ver aos meus pais, que vivían moi preto, co irmán seguinte, ao que só lle levaba dezaseis meses. El ía no coche e ela e mais eu andando pola estrada. Os veciños abraiábanse do rápido que camiñaba!”*

<https://academia.gal>, 24/02/2021

En 1965 Valentín Arias comeza a traballar na Granxa de Arxeriz e a familia trasládase a Lugo. O rapaces teñen o seu primeiro contacto co mundo urbano. A filla máis vella, Xela, foi escolarizada no Colexio Fingoi, que fundara tamén Antonio Fernández. A estadía na cidade das murallas foi breve, pois en 1969 o pai é destinado ao Colexio de Sárdoma, nos arredores de Vigo, e a familia mudiase á que había ser a súa cidade definitiva. Alí nacen os dous fillos máis novos, Sabela e Lois.

Xela chega a Vigo con sete anos e cun marcado interese xa neste momento polos libros e a escritura. O modelo de Valentín foi fundamental nesta aprendizaxe que deu como froito os primeiros relatos. Un deles, “A fraga dos paxaros faladores e a fraga leopardicia”, foi premiado no VI Concurso de Contos Infantís O Facho (1973) e, posteriormente, publicado.

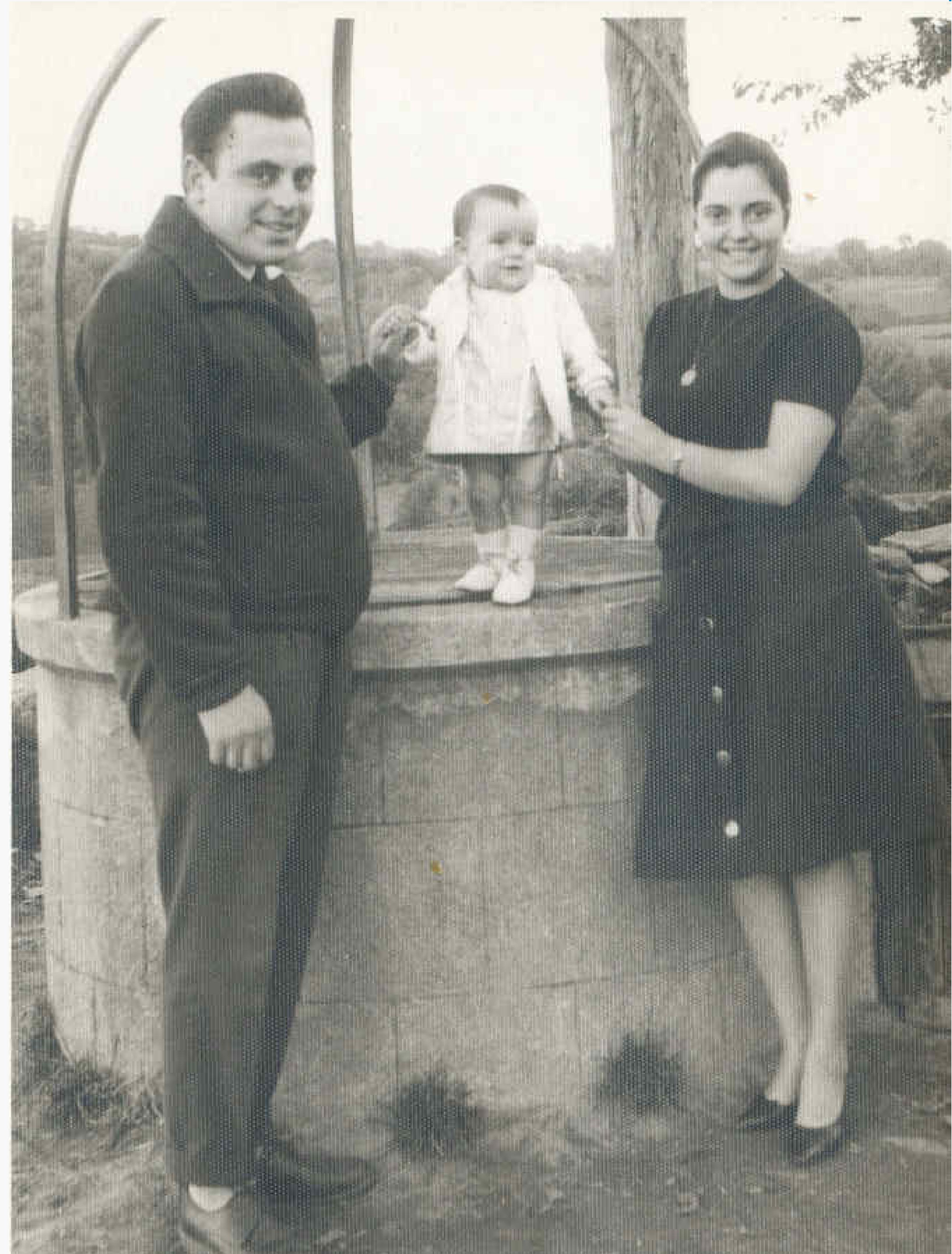

Para os fillos de Amparo e Valentín a cultura foi un elemento cotián e medraron rodeados de libros e de amizades do mundo da literatura

No parque do Castro (Vigo), en 1972

Para os fillos de Amparo e Valentín a cultura foi un elemento cotián e medraron rodeados de libros e de amizades do mundo da literatura que visitaban o seu domicilio situado na rúa Zamora. Rematados os estudos primarios en Sárdoma, Xela elixe para se matricular o Instituto Castelao (no barrio do Calvario), e non os que tiña más preto da casa, por ser un dos poucos centros mixtos da cidade. A autonomía á hora de tomar as propias decisións manifestouse cedo na personalidade da futura escritora.

Xela Arias cos seus pais, Valentín Arias e Amparo Castaño

A poeta cun ano na Granxa Escola de Barreiros en Sarria | Foto: Avelino Pousa Antelo

Libro de Familia (1970) | Xela á esquerda cos seus pais e irmáns

AOS PASOS DA VIDA ADULTA

O contexto no que medra Xela Arias é ben diferente á tranquilidade de Ortoá e tamén de Lugo. Vigo era unha cidade que estaba a experimentar nos inicios da década dos setenta un proceso de expansión tanto demográfica como urbanística. A propia escritora había reflexionar moitos anos despois sobre unha mudanza na súa vida que nunca supuxo a ruptura dos seus vínculos coa Sarria natal:

“*O medio fórmanos e desde os sete anos a miña cultura é urbana, eduqueime xogando nun solar e, logo de ir á escola nun arrabaldo de Vigo, seguí estudos nun centro do Calvario que é un barrio tamén moi da cidade. Fixen vida de barrio, identícome con ela, e resultame moi interesante o que saia de aí. O urbano non é parte de min senón unha circunstancia da vida.”*

Entrevista de Xan Carballa publicada en “A Nosa Terra” (N.º 426, 21 de marzo de 1990)

O Vigo daqueles anos estivo tamén caracterizado por un contexto social e cultural que deixou a súa pegada na formación de Xela. Por unha banda, a cidade estaba a vivir un durísimo proceso de reconversión industrial que foi contestado nas fábricas e nas rúas con importantes mobilizacións. Por outro, nos inicios da década dos oitenta xurdía un movemento cultural coñecido como a *movida*, que axiña inundou, coa súa música e a súa estética transgresora, os locais de ocio da cidade. Siniestro Total, Golpes Bajos, Os Resentidos e outros grupos de rock convertéríanse na banda sonora dunha época marcada polas ansias de liberdade logo do final da ditadura.

Este ambiente de efervescencia política e cultural foi o pano de fondo da cotiandade dunha estudiante de bacharelato que, levada por unha crise de independencia adolescente, comezou a “elixir a rúa antes que as aulas” e acabou abandonando os seus estudos de COU (equivalentes ao actual segundo curso de bacharelato).

O desexo de se independizar, a desconfianza nun sistema educativo ríxido e autoritario de más e a atracción por un ambiente de liberdade antes descoñecido afastaron a Xela Arias das aulas pero, como recordou en máis dunha ocasión, nunca dos libros.

Desde comezos da década dos oitenta comezou a escribir poesía e a difundila a través de publicacións periódicas, recitais, e tamén do primeiro libro. Alén diso, Xulián Maure, que acababa de fundar en 1979 Edicións Xerais de Galicia, chámala para se encargar das tarefas administrativas na empresa. O contrato que Xela Arias asinará un 23 de outubro de 1980 supón o inicio dunha actividade profesional que mantivo ao longo de máis de dez anos durante os que foi assumindo tarefas especializadas do oficio, como a corrección de estilo ou a participación en decisiones editoriais.

Presentación da colección “Grandes do noso tempo” na Feira do libro de Vigo de 1989
Arquivo Edicións Xerais de Galicia

Xela Arias, Xosé García Crego e Celia Torres en Xerais no ano 1989
Foto: Xoán Vilar Cardona | Arquivo Edicións Xerais de Galicia

▼

O desexo de se independizar, a desconfianza nun sistema educativo ríxido e autoritario e a atracción polo ambiente de liberdade do Vigo dos 80 afastaron a Xela Arias das aulas pero, como recordou más tarde, nunca dos libros.

E ROCK AND ROLL

Desde os primeiros 80, Xela Arias comeza a dar a coñecer mostras dunha actividade poética cuxos inicios ela situou na adolescencia. Os soportes nos que estas composicións vían a luz eran os propios dun momento de efervescencia cultural e tamén de modernización dos discursos. A nena que os seus pais recordaban escribindo desde cedo, continuou facéndoo nos proxectos editoriais que, con maior ou menor profesionalidade e duración, estaban a xurdir.

Os seus primeiros textos poéticos viron a luz nas páxinas do semanario *A Nosa Terra*. A aparición de poemas nas páxinas ou nos suplementos da prensa non resultaba inusual nun momento no que o tecido editorial, igual que tantas outras cousas, se atopaba nun proceso de formación. Xela Arias publicou tamén poesía con regularidade nas páxinas de *Faro de Vigo*, *La Voz de Galicia* e, ocasionalmente, no *Diário de Notícias* do Porto (Portugal).

A partir dos primeiros 80 comenzaron a aparecer tamén revistas, algunas delas especializadas en poesía, que acollerón os textos da escritora. É o caso de *Dorna, Festa da palabra silenciada* (publicación feminista creada por María Xosé Queizán), *Luzes de Galiza*, *Carel*, *Neboeira*, *Espiral* ou *Tintimán*. En ocasións estas publicacións tiñan un carácter amador e artesanal, como os fanzines *Katarsis. Método para la excepción*, *As follas de Sísifo* ou *Al Loro. Guía de Vigo*. A condición alternativa destas revistas permitía unha maior liberdade na disposición do texto, que a miúdo xogaba cos espazos e coas graffías e incorporaba debuxos de ilustradores, como Pedro Sardiña, Ánxel Huete ou Xosé Guillermo.

A poesía de Xela aparecida nestes primeiros soportes preséntanos a unha autora en formación preocupada pola renovación da linguaxe poética. Os seus textos, cheos de referencias á cidade, son a miúdo luminosos e dinámicos, e ensaián xa algunas das imaxes que andando o tempo habían ser celebradas na súa obra:

Chovía

Os mares sulagaban as pedras

Retortas e cabalos

Corea. Chick, Chick Corea. O dial esvara

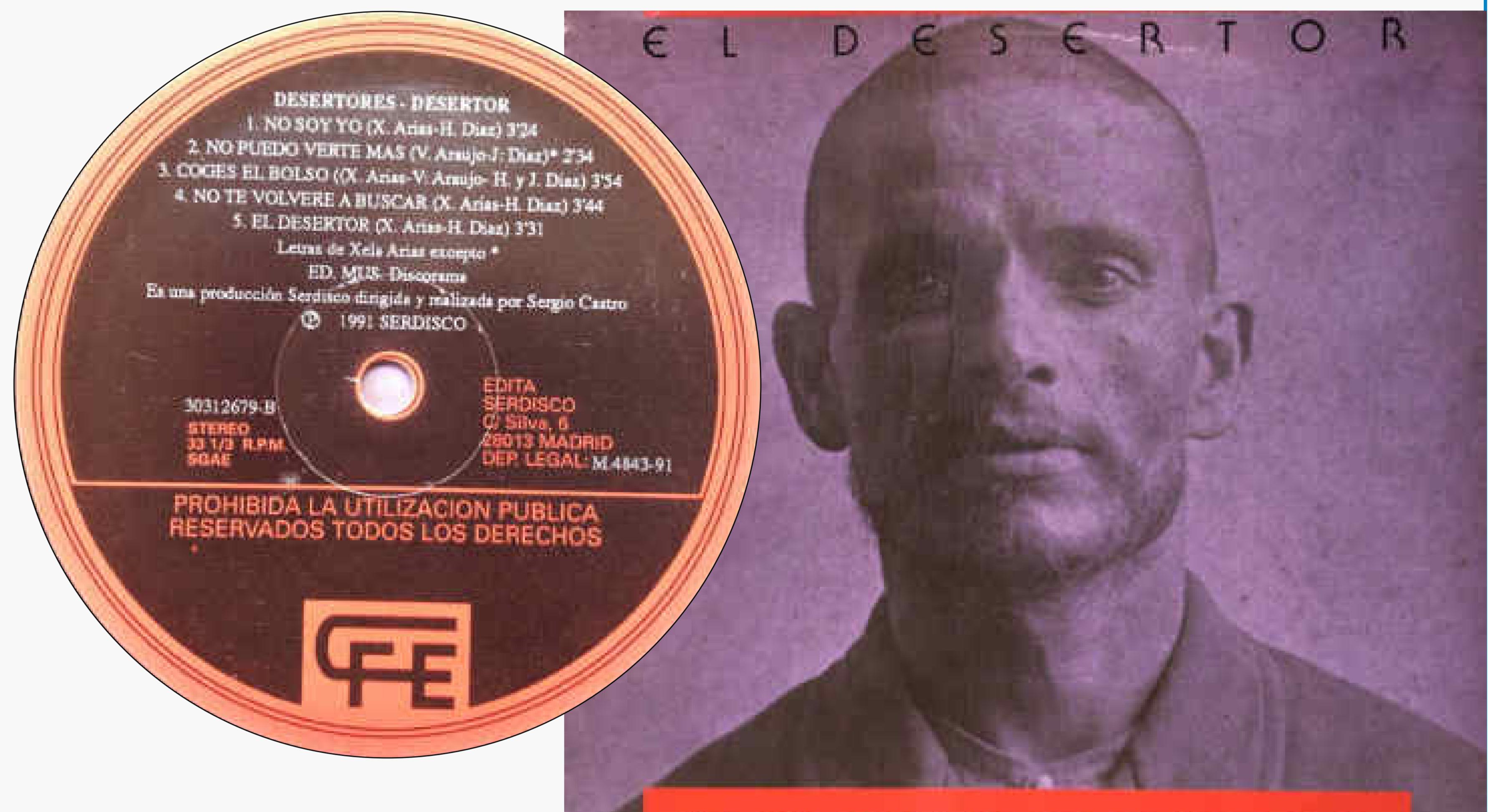
Sabes. Estou soa. A fiesta grande da pantalla ten

Colores chumbas fumes e un coche

Vermello que pasa

a ventá

(*Faro de Vigo*, 1983)

DESETORES

Disco L.P. "El Desertor" (1991) onde Xela foi autora de numerosas letras para os temas musicais.

Os inicios da década na que Xela se dá a coñecer como poeta están marcados tamén pola celebración de recitais, aos que asiste con asiduidade. Algún deles -a participación en actos de mobilización contra a entrada de España na OTAN- ten un claro carácter político e constitúe unha mostra temperá do compromiso que había de manter ao longo da súa vida. Unha cita importante na que a escritora se implicou desde cedo foi o Festival da Poesía no Condado, concibido como un punto de encontro entre voces da lusofonía, Euskal Herria e dos Països Catalans, ao que acudiu de xeito regular a partir de 1983 cuns textos que quedarían recollidos nos volumes que anualmente se publicaban.

No ambiente de ebulición musical da década dos 80 participou tamén a escritora cunha actividade menos coñecida, como é a composición de letras, en castelán, para a banda de rock Desertores, que a acompañou ademais nun par recitais. "Coges el bolso", "Déjenlo caer", "Que me dejes en paz" ou "El puñal" son algúns dos textos musicados polo grupo que ilustran unha faceta máis do interese da escritora polo diálogo interartístico.

No ano 1986, Xela Arias experimentou tamén os camiños da narrativa, coa publicación do relato "Por anticipado recaída dun mal que impide o voo", aparecido no suplemento *Pharo de Bego*, e "Que si que si", no volume colectivo *Contos eróticos/Elas*, que promovera Víctor F. Freixanes nun intento de impulsar o xénero. A participación da autora neste proxecto constitúe unha mostra máis da súa vontade de explorar territorios diversos, así como de contribuír á normalización da cultura galega.

Na crónoloxía "Un día tiven desexos e cumprinos. Aproximación biobibliográfica", elaborada por Valentín Arias para o libro de homenaxe *Xela Arias, quedas en nós* (2004), dáse noticia da preparación, en 1991, dunha colección de relatos baixo o título *Non te amola! Impresións de infancia*, para cuxa publicación a autora recibira unha subvención da Xunta de Galicia e que finalmente non conseguiu ver a luz. A obra, que reconstrúe mediante unha voz ficcionalizada os anos da infancia ensarillando diferentes anécdotas, algunas delas de raíz autobiográfica, foi recuperada para a súa edición en 2021.

No que se refire á prosa ensaística e de non ficción, tampouco son moitos os textos que a autora deu a coñecer, máis alá de artigos de opinión ocasionais, limiares de traducións ou textos circunstanciais como pregóns ou bandos. Polo valor das ideas sobre a literatura, a propia e a do seu tempo, cómpre destacar tamén tres relatorios: "Paixón de militancia e escuros desertores" (Universidad Complutense de Madrid, 1988), "Muller e literatura" (Encontro de escritores galegos e portugueses, 1991) e "Para que os poetas hoxe?" (Círculo das Artes de Lugo, 2001).

E A POESÍA DO SEU TEMPO

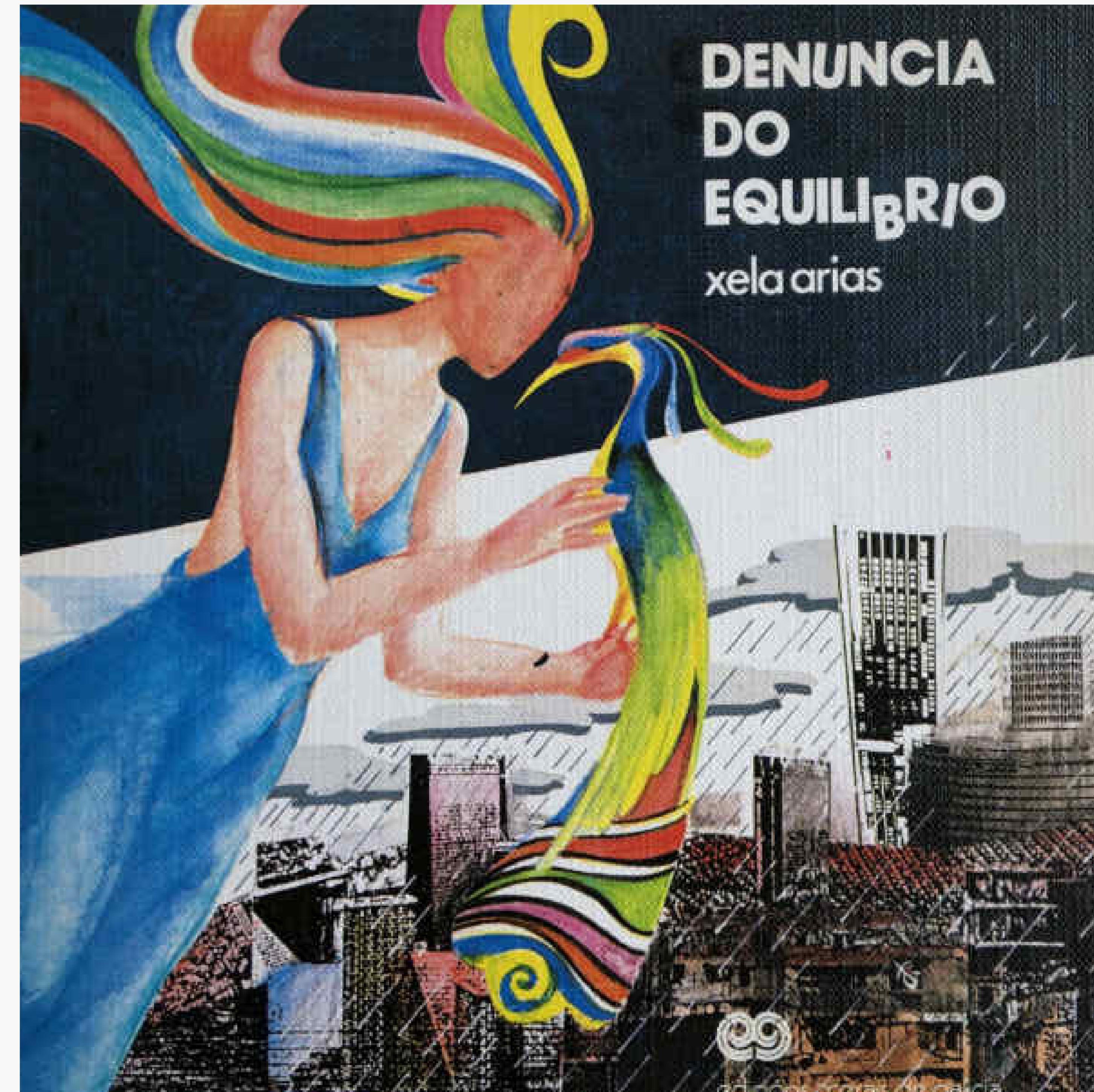
No que á poesía se refire, a década dos oitenta está caracterizada por un florecemento de voces que levou a falar nalgúnha ocasión dunha *idade de ouro*. O contexto sociopolítico, coa recuperación das liberdades, a aprobación do Estatuto de Autonomía e da Lei de Normalización Lingüística, creaba un clima de optimismo e deseñaba unha axenda chea de follas en branco e de tarefas por facer.

As historias da literatura coinciden en salientar dous feitos. Dunha banda, a superación, a partir de mediados da década dos 70, da poesía socialrealista, que florecera nos anos sesenta e tivera *Longa noite de pedra* (1962), de Celso Emilio Ferreiro, como texto de cabeceira. Doutra, a aparición de voces poéticas, na súa maioría masculinas e moitas delas vinculadas cun ámbito emerxente como era o do profesorado de galego, renovadoras do discurso. Desta promoción, coñecida como *poetas dos oitenta*, os manuais de literatura adoitan describir o que foi a súa tendencia dominante: unha poesía que volvía aos temas e ás formas clásicas, moi elaborada desde o punto de vista lingüístico e que se afastaba de experimentacións e preocupacións sociais.

En 1986 ve a luz, na colección Ventobranco de Xerais, o primeiro libro de poemas de Xela Arias: *Denuncia do equilibrio*. O volume, datado en 1984, aparecía cun orixinal deseño baseado na técnica do *collage*, do pintor amigo Xosé Guillermo. Igual que a poesía publicada con anterioridade (e recollida en boa medida en *Poesía reunida (1982-2004)* (2018), a obra mostraba unha notoria vontade de experimentación formal ao prescindir dos signos de puntuación, xogar coa disposición dos versos e os espazos e distorsionar a linguaxe, creando estrañas estruturas sintácticas ao tempo que insólitas imaxes:

**e se tantas voltas viaxo de nervio aprisionado
se xiro terras e metais lenzos abertos
entrelazados
se escandalizo o interior derroto peixes lubinas
caranguejos**

**é que teño o corazón de auga derretida desbordando
vasos e piscinas
e veñen as augas zoando coma corsarios
dos mares da palabra**

Denuncia do equilibrio (1986), primeiro poemario de Xela Arias, con cuberta de Xosé Guillermo

O libro introduce ademais unha temática claramente urbana que cuestiona e denuncia a falsidaxe dos equilibrios aparentes. "Cuestionar a orde das cousas" é unha das funcións que Xela Arias lle atribuíu á poesía, na que posibelmente fose a súa derradeira entrevista, concedida a Ana Romaní o 10 de setembro de 2003.

Denuncia do equilibrio afastábase claramente do que era a tendencia maioritaria (aínda que non exclusiva) no momento da súa publicación. Ao longo dos anos 80, Xela Arias traballou tamén nos poemarios *Lilí sen pistolas* (finalista do Premio Esquío en 1986) e *Maldito lindo* (título que Valentín Arias sitúa á altura de 1988). A autora desbotou a publicación das dúas obras.

Cuestionar a orde das cousas é unha das funcións que Xela Arias lle atribuíu á poesía

A intensa actividade desenvolvida por Xela Arias desde os primeiros anos 80 tivo tamén outra dedicación importante: a tradución. A práctica desta actividade estivo influída, como ela mesma recoñeceu, polo modelo paterno, e favorecida tamén polas esixencias dunha época de novos horizontes, abertos pola incorporación da lingua e da literatura galegas ao ensino e pola vontade dunha normalización cultural.

Xela Arias foi pionera nun oficio que ata o momento se viñera desenvolvendo de maneira voluntarista e carente de calquera planificación, e que agora se presentaba como unha resposta á necesidade de crear un corpus de obras da literatura universal traducidas ao galego.

A autora implicouse desde ben cedo neste proxecto con traducións unhas veces individuais, coa axuda de equipos de colaboradores, outras en coautoría. Unha das súas primeiras versións foi dun fragmento do libro *Cabalum* (1985), do seu poeta admirado Carlos Oroza. A elas seguironllas, a partir do ano 1986, obras da literatura en lingua portuguesa (*O Gato Gaiado e a Andoriña Señá: unha historia de amor*, de Jorge Amado; *Amor de perdición*, de Camilo Castelo Branco), española (*O bosque animado*, de Wenceslao Fernández Flórez), italiana (*Contos ó teléfono*, de Gianni Rodari) ou inglesa (*As bruxas*, de Roal Dahl; *O derradeiro dos Mohicanos*, de Fenimore Cooper; *Drácula*, de Bram Stoker; ou *Venus negra*, de Angela Carter). Xela Arias formou parte tamén dos equipos que trasladaron ao galego *Dublineses*, de James Joyce, e *O enxeñoso fidalgo don Quixote da Mancha*, de Cervantes.

Unha parte do labor tradutor da autora tivo que ver co ámbito da literatura infantil e xuvenil. Ás obras citadas debemos engadirllles os primeiros volumes da serie *Franka*, de Henk Juijpers, *Os Corredoriras*, de Juan Farias ou *Rosa, miña irmá Rosa*, de Alice Vieira. Alén diso, Xela Arias participou durante tres anos das decisións editoriais da colección Xabarín, nacida co obxectivo de crear un catálogo de obras da literatura xuvenil universal en galego.

Xela Arias foi distinguida co Premio de Traducción da Sociedade da Língua Portuguesa pola súa versión de *Amor de perdición* e, pola de *O derradeiro dos Mohicanos*, co Ramón Cabanillas, compartido con Darío Xohán Cabana.

A súa implicación na tradución levouna a formar parte, desde a súa fundación, da Asociación de Tradutores Galegos (ATG), así como do consello de redacción da revista *Viceversa*, fundada en 1995.

A contribución á creación dun catálogo de obras universais que puidesen ser lidas en galego -convicción profunda que expuxo en varias ocasións- converteu-a nunha figura pioneira que se aproximou ao que hoxe coñecemos como tradutora profesional.

En 2018, a Asociación Galega de Profesionais da Tradución e da Interpretación (AGPTI) creou na súa memoria o Premio Xela Arias, co obxectivo de recoñecer persoas, entidades ou empresas que destaqueñ pola promoción do galego nestas actividades.

Capa de dúas das obras traducidas por Xela Arias
O derradeiro dos mohicanos (Xerais, 1993)
Drácula (Xerais, 2000)

FOTOGRAFÍAS E VERSOS

EN PAREDES E PÁGINAS DOS LIBROS

Nos primeiros anos da década dos 90 teñen lugar acontecementos importantes na biografía persoal e literaria de Xela Arias.

En 1990, nun golpe de temón na súa vida, deixa de formar parte do cadro de persoal de Edicións Xerais de Galicia para iniciar unha nova etapa e retomar os estudos que deixara dez anos antes. A escritora matricúlase en Filoloxía Hispánica no Colexio Universitario de Vigo. O seu retorno ás aulas non supón nin a renuncia ao traballo editorial, que segue mantendo en calidade de colaboradora externa ata 1996, nin tampouco á creación poética.

Alén da súa colaboración en revistas e recitais, a autora explora un novo camiño, outra volta interartístico, na súa escritura poética. Neste caso trátase do diálogo entre a poesía e a fotografía, motivada pola proximidade con Xulio Gil, con quen inicia unha relación sentimental a finais dos anos 80 e casa en 1992. Interesado pola súa poesía, logo de escoitala recitar, propúxolle un proxecto de colaboración que se concretou no libro de fotografía e texto *Tigres coma cabalos* (1990) e na exposición homónima, inaugurada no Colexio de Arquitectos de Vigo, que visitou varias cidades.

A experiencia parte dun traballo individual de fotografías e poemas que os autores intercambiaron para elaboraren unha obra conxunta. As fotografías reproducen corpos espididos, incluído o da propia poeta, expostos nun escenario decorado cun aderezo simple. Poeta e fotógrafo esfórzanse, nun breve texto limiar en desvincular a obra de calquera tentación de lectura biografista e de insistir no diálogo entre dúas linguaxes diferentes:

“ “Fotógrafo e poeta propuxérонse facer cada quen 24 orixinais en cadanxe medio e en cadansúa respectiva soildade. Logo veu o intercambio e cada un deles traballou 24 novas creacións sobre os orixinais do outro. Iso foi o modo. Agora non lles interesa fixárense en que foi feito antes e cal mellor resolto. Aquí ofrécenvos os resultados nunha orde que nada ten que ver coas cronoloxías, e contentaránse, en canto á proposta, con que atopásedes algo na unión dos dous medios, e dos dous sentidos -mesmo na distancia-, e con que tamén vos despreocupase o como e quedásedes co que e co porqué. En todo caso, aí quedan. Nin pés de foto, nin ilustracións ó texto. Se tal, a historia.”

Estas aclaracións non conseguiron librar dalgunha lectura en clave erótica e libidinosa un libro no que aborda a relación de suxeitos nun contexto urbano e cunha linguaxe tensa que ensaia insólitas imaxes: “¡Tigres coma cabalos abrasados, / coma cabelos escuadras en rebelión / renxidos!“.

En canto diálogo interartístico, a obra supón un achegamento entre linguaxes que explora as fronteiras da poesía e procura un novo contexto para a súa interpretación:

“ “A idea de colgar os poemas nunha parede é suxerente e positiva. Hai que deixar que a poesía saia á rúa, quitala do sillón do lector.”

Entrevista de Montse Carneiro, 1990

Cartaz promocional da exposición “Tigres coma cabalos” (1990)

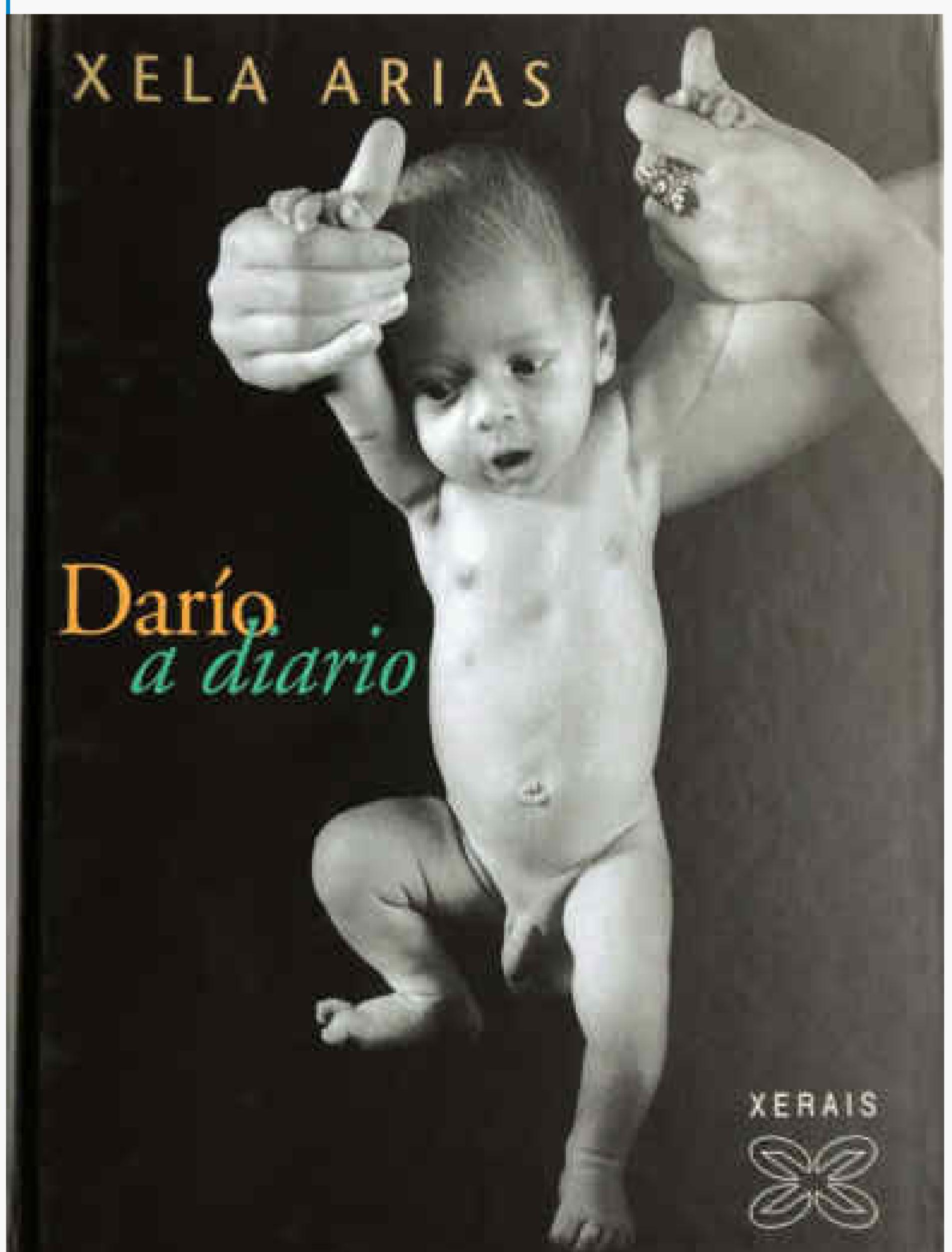
Capa do suplemento do Diário de Notícias onde informa en catro páxinas interiores do proxecto “Tigres coma cabalos”

A MATERNIDADE

A DIARIO

Nos anos 90 ten lugar tamén un acontecemento que transformou a visión do mundo da escritora e do que deixou constancia nun libro absolutamente singular na tradición literaria galega. Trátase do nacemento do seu fillo Darío Gil Arias, en 1994, e da conseguinte publicación de *Darío a diario* (1996).

Portada de *Darío a Diario* (1996)
Edicións Xerais de Galicia

O libro aparecía nun contexto determinado pola emerxencia de novas estéticas dentro dun abano que foi denominado, de maneira xenérica, *poesía dos noventa*, onde a presenza de escritoras e o desenvolvemento de poéticas de xénero ocuparon un espazo central. Como reacción aos excesos retóricos cometidos na tendencia dominante da década anterior, estas escrituras optaron en xeral por un desprendemento do artificio en prol dunha comunicación más directa.

Unha obra como *Darío a diario*, cuxa portada reproducía a imaxe do bebé sostido polas mans da nai, resultaba singular pola naturalización da experiencia da maternidade e das mudanzas que esta supuña na vida cotiá. Lonxe das idealizacións desde as que se viña tratando o tema na tradición, o libro de Xela Arias mostra a admiración, a sorpresa, as dúbidas e a necesidade de adaptación constante que esta vivencia implica.

O libro supuxo ademais un alegato a respecto da independencia e do sistema de valores transmitidos ao seu fillo:

**Busco o modo de te acompañar sen estorbo,
que sexas ó meu carón feliz e creador
de ti,
de ti e mais do mundo que apañes.**

Outra das novedades de *Darío a diario* é a de afastarse da maternidade concibida desde un punto de vista meramente biolóxico ("non sangue do meu sangue. Non carne da miña carne") e reivindicala, na liña dos feminismos non esencialistas, como unha experiencia intrínseca á condición feminina, pois "hai posible en ser muller un privilexio imposible de transferir". O feito de estar o libro dirixido á criatura que acaba de nacer condiciona a linguaxe, máis simple que a de libros anteriores, pero empoderadora dese novo suxeito feminino convertido en "deusa hindú de múltiples brazos" ou en "raíña parlante".

Nos anos de *Darío a diario* Xela Arias remata a súa formación académica e continúa a colaborar en publicacións periódicas e chamamentos para proxectos colectivos, como o libro-cd *Daquelas que cantan. Rosalía na palabra de once escritoras galegas* (1997), *A poesía está na rua* (Porto, 1999), con motivo da celebración do 25.º aniversario do 25 de abril, ou o concerto poético-musical celebrado en Pontevedra con Alberto Conde no ciclo 'O son dos poetas' (1999). Este espectáculo, no que o músico de jazz acompañaba o recitado cunha composición creada sobre textos que no futuro verían a luz no volume *Intempériome*, é unha mostra máis da vontade, por parte da escritora, de experimentar co diálogo interartístico, nomeadamente coa música.

Xela Arias co seu fillo Darío no colo (1994)

Xela Arias nunha viaxe a Marrocos

A ESCRITURA INTEMPESTIVA, Á INTEMPERIE

En 2003 viu a luz *Intempériome*, o derradeiro poemario do que a autora ensaiara xa algunas versións en actos públicos. A obra presentaba unha concepción e unha estrutura un tanto diferentes aos libros anteriores, por estar enunciada por un suxeito ficcional marxinal ("negra, asombrada, fanática africana" [que] "arrolo a miña sida"), e por combinar un longo poema inicial con outros de extensión curta e ton por veces lapidario. O proceso de distorsión sintáctica practicado en páxinas anteriores vólvese nesta obra máis radical ata o punto de se romperen os propios poemas. A linguaxe vólvese estraña e imprevisible:

Ba
léirate
me

de enormes termos inexactos
a pretensión escándalo.

Me
diocratízaste
me.

Tanto a presentación do libro como a súa recepción víronse truncadas polo falecemento repentino da autora no final dese mesmo ano. O fatídico suceso deu lugar á lectura en clave biografista -e trágica- dunha composición na que é doado apreciar ademais unha crónica xeracional:

De xeito, a vida ía en serio.

Por iso morrer non conta
números.

Eras moza,
cómplice nunha derrota que non
sumabas. Feliz por terte insomne
por inmortal.

Xa temos cadáveres amigos
e coñecidos,
sabemos da morte o legado inútil.

Pero que ridículo!, non?
abrazar o feito feliz de xa medrar
-camiñar ás aforas-
en tempos asepticamente tan
Alienados.

Nun novo achegamento á linguaxe musical, neste caso á da improvisación libre, proponlle a Fernando Abreu un proxecto de colaboración sobre os textos de *Intempériome*. Para a procura dun punto de encontro entre as dúas linguaxes, o músico gravou a voz de Xela recitando os textos de dúas das tres seccións nas que se estrutura o libro.

O que nun principio foi unha gravación de traballo acabou converténdose nun dos últimos rexistros sonoros da autora e nun documento valiosísimo sobre o que se compuxo o espectáculo "Vencerse é cousa de se tratar". Este foi interpretado en varias ocasións e publicado en 2021 acompañando a reedición do poemario.

Xela Arias morreu de maneira repentina o 1 de novembro de 2003, dous meses despois de conceder a que talvez fose a súa derradeira entrevista, no Diario Cultural de Ana Romaní, e uns poucos días antes de presentar *Intempériome* en Vigo.

O seu alumnado agardaba por ela no Instituto Monte Carrasco de Cangas, igual que a música que estaba a compoñer Fernando Abreu a partir dos textos do libro, o mesmo que numerosos proxectos empezados e, por suposto, que o seu fillo Darío.

A noticia do falecemento da escritora suscitou unha marea de condolencias, necrolóxicas e composicións de homenaxe. Un ano máis tarde, o pesar colectivo, os afectos e os recoñecementos colleron forma nunha homenaxe celebrada en Vigo, o 29 de maio de 2004. Nela participou unha representación importante da cultura galega. Fernando Abreu interpretou a música de "Vencerse é cousa de se tratar" acompañando a voz gravada da autora. Nese mesmo ano viu a luz o volume colectivo *Xela Arias, quedas en nós*, coordinado polo seu pai, Valentín Arias. Ademais de reunir traballos varios, o libro inclúe a cronoloxía "Un día tiven deseños e cumprinos. Aproximación biobibliográfica", que veu sendo considerada ata o momento canónica.

XELA ARIAS,
QUEDAS EN NÓS

Portada do libro colaborativo
Xela Arias, quedas en nós
Xerais (2004)

O paso dos anos foi construíndo a figura da autora como unha icona da modernidade, feito ao que contribuíu sen dúbida o material gráfico difundido sobre ela. O nome de Xela Arias medraba, de maneira especial entre o público máis novo, como unha escritora innovadora, rebelde e inconformista.

A pesar da reivindicación de Xela Arias para o canon da poesía galega contemporánea, a súa obra permaneceu durante varios anos descatalogada ata a publicación en 2018 do volume *Poesía reunida (1982-2004)*.

A candidatura de Xela Arias fora proposta en dúas ocasións, 2014 e 2015, para o Día das Letras Galegas. En 2019, a plataforma de crítica feminista A Sega rendeuelle a súa particular homenaxe alternativa ao lle dedicar o Día das Galegas nas Letras.

O Día das Letras Galegas 2021 dedicado finalmente a Xela Arias está a facer circular polas redes sociais materiais diversos que, a xeito de recuperación e de homenaxe, comparten entidades e particulares.

UN PROBLEMA DE PALABRAS:

O LEGADO DE XELA ARIAS

As moitas facetas desenvolvidas por Xela Arias ao longo da súa vida tiveron a palabra como elemento central. Empregouna para escribir os primeiros contos, para construír o seu proxecto poético, para acomodar textos alleos á nosa lingua, para converter manuscritos en páxinas de libros, para facer versos que habían ser cancións e, nos últimos anos da vida, para ensinala ao seu alumnado. As palabras e a literatura foron para ela unha chave para entender o mundo:

"Escribo por motivacións diversas, para entenderme e facerme entender, para comprender o mundo no que vivo. É un problema de palabras, e quizais nelas está a clave da cuestión, das preguntas e das respuestas."

Entrevista de Vidal Villaverde "Denuncia do equilibrio". Atlántico Diario (2002).

A autora, que se resistiu a ser etiquetada, foi en todo momento consciente da situación desde a que estaba a escribir, tanto no relativo á lingua como ao xénero:

"Escribir pode ser de por si un acto revolucionario, pero facelo en galego -cultura, repito, minorizada e devaluada, anque agora se tente unha certa reevaluación-, escribir en galego si é unha revolución sempre."

Xela Arias (1989). "Paixón de militancia e escuros desertores". Conferencia pronunciada en 1988.

"O meu compromiso comigo está en escribir desde min. E eu son muller, miope e galega. Só cando esqueza iso deixarei de ser fiel ao feito das mulleres, das miopes e das galegas."

Xela Arias (2004). "Muller e literatura na escrita de Xela". Encontro de escritores galegos e portugueses celebrado en Santiago en 1991.

A escritura foi para Xela Arias unha maneira de indagar e cuestionar a orde das cousas e o poema un pasquín crítico.

Alén dunha obra poética sólida e de trazos inconfundibles, dun andel de obras traducidas e de centos e centos de páxinas corrixidas pola súa man, o legado de Xela Arias é unha orixinalísima contribución á modernización da lingua literaria galega. As súas paixóns creativas e os seus oficios converxeron nun traballo da linguaxe con esmero artesá. A súa poesía abriu horizontes estéticos naquela altura descoñecidos e a súa figura explorou territorios diversos da cultura do seu momento.

Xela Arias estableceu *tempos propios* na súa biografía á marxe de convencións establecidas. Esta circunstancia e a particularidade da súa estética fixo que en moitas ocasións se describise como unha escritora sen xeración nin cenáculos, que abandeirou a independencia e a liberdade como claves da súa vida e da súa poesía:

**Asinamos ser libres e o vieiro
é a independencia total e gratuíta.**

DESCARGA A
EXPOSICIÓN

XELA ARIAS. ASINAMOS SER LIBRES

Xunta de Galicia | Consellería de Cultura, Educación e Universidade

Producida por: Ouvirmos SL, ouvir@ouvirmos.com, www.ouvirmos.gal | Texto central e documentación: María Xesús Nogueira | Fotografías: Xulio Gil, Arquivo familiar Arias Castaño, Arquivo Edicións Xerais de Galicia | Deseño gráfico: Aborixe comunicación | Secretaría técnica: Roberto Conde | Montaxe e transporte: Emilio López González | Colaboración de honra: Darío Gil Arias | Agradecementos especiais: Familia Arias Castaño, Edicións Xerais de Galicia | Licenzas: As fotografías de ©Xulio Gil (retratos de Xela Arias) e os textos poéticos incluídos nesta exposición son cortesía de ©Darío Gil Arias.

Depósito legal C 508-2021

Galicia. Abril 2021